

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ - دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

بررسی تجربه‌های جهانی در زمینه ساماندهی سکونتگاههای غیر رسمی

نعیمه رضائی

کارشناس سازمان نوسازی شهر تهران^۱- گروه پژوهش و نشر

چکیده

افزایش جمعیت جهان در دو دهه اخیر موجب گسترش سریع شهرها شده است. این رشد در کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه روندی کنترل نشده دارد. توسعه سریع موجب شکل گیری سکونتگاه های غیر رسمی در حاشیه شهرها شده که از عمدۀ ترین مشکلات این شهرها به شمار می رود.

در این مقاله پس از معرفی ویژگی های سکونتگاه های غیر رسمی از ابعاد مختلف، به بررسی نمونه هایی از اقدامات انجام شده در راستای ساماندهی این سکونتگاه ها در کشورهای در حال توسعه پرداخته خواهد شد. این مطالعات موردي سه شهر «مدلين» و «بوگوتا» در کشور کلمبیا و «احمدآباد» در کشور هند را شامل می شود.

شهر بوگوتا که تقریباً نیمی از آن به صورت غیر قانونی و اغلب بر روی دامنه ها رشد کرده بود، در سال های اخیر دچار تحولات چشمگیری شد. دو ابزار اصلی که مدیریت شهری برای غلبه بر مشکل سکونتگاه های غیر رسمی به کار گرفت، عبارت بود از «تمرکز زدایی» و «مشارکت عمومی». در نتیجه شرایط زندگی برای گروه های مختلف مردم بوگوتا، از جنبه های مختلف بسیار ارتقاء یافت که دلیل عمدۀ آن «سرمایه گذاری اجتماعی» بود.

مدلين نیز مانند بسیاری از شهرهای آمریکای لاتین، از نیمۀ دوم قرن بیستم دچار فرآیند رشد سریع و غیر قابل کنترل شد. از دهه ۱۹۸۰ «فرهنگ خشونت» در شهر حاکم شد و تعداد قتل ها در شهر موجب شد که مدلين در سال ۱۹۹۱ به عنوان پرخشونت ترین شهر جهان شناخته شود. اما ناگهان تغییر و تحولات عمدۀ ای در این شهر رخ داد و حتی در سکونتگاه های غیر رسمی، شرایط زندگی بسیار ارتقاء یافت. دست اندرکاران بسیاری در این اتفاق دخیل بودند: دولت، متخصصان، NGO ها و اقشار مختلف جامعه.

شهر احمدآباد نیز از دهه ۱۹۵۰ به دلیل رشد غیر قابل تصور جمعیت به شدت با پدیده گسترش سکونتگاه های غیر رسمی مواجه شد. این شهر توانست به کمک مجتمع محلی و گروه های مختلف ساکنان، بخش های مختلف دولتی و خصوصی و همچنین یاری گرفتن از مجتمع بین المللی، تا حد زیادی بر مشکلات ناشی از این سکونتگاه ها غلبه کند. این مقاله سعی دارد تا با بررسی سیاست های اتخاذ شده در این نمونه های موفق، به راهکارهایی متناسب با شرایط ایران دست یابد.

واژه‌های کلیدی: تجربیات جهانی، ساماندهی، سکونتگاههای غیر رسمی

^۱. تهران، سازمان نوسازی شهر تهران

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

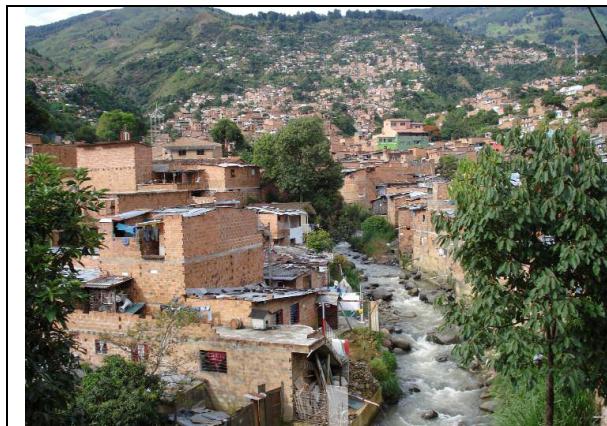
اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

۱. تجدید حیات شهری مدلین - کلمبیا

شهر مدلین^۲ دومین شهر کشور کلمبیا^۳ از لحاظ جمعیت است. این شهر با مساحتی معادل ۳۸۲ کیلومتر مربع، ۳/۲ میلیون نفر را در خود جای داده است.

در طول قرن نوزدهم، مدلین با صادرات طلا و سپس قهوه، یک مرکز تجاری فعال در منطقه بود. بعد از یک جنگ هزار روزه (۱۸۹۹-۱۹۰۲)، مدلین اولین شهر کلمبیا بود که با گشايش کارخانجات نساجی، پروژه های حمل و نقل مانند راه آهن و تأسیس چند دانشگاه، وارد انقلاب صنعتی شد.

با مرگ رئیس جمهور در سال ۱۹۴۹ کلمبیا وارد دوره جدیدی از بی ثباتی سیاسی شد. خشونت و اغتشاش در مناطق روستایی رواج یافت و کشاورزان به شهرها روی آوردند. جمعیت مدلین طی چند سال به شدت افزایش یافت.. در سال ۱۹۵۱ ۱۹۵۱ مدلین ۳۵۸۱۸۹ نفر ساکن داشت و در ۲۲ سال بعد یعنی در سال ۱۹۷۳ جمعیت سه برابر شد و به ۱۱۵۱۷۶۲ نفر رسید. این انفجار جمعیت، آثار متعددی بر روی طرح جامع گذاشت. مرزهای گسترش شهر به حدی رسید که طرح جامع سال ۱۹۵۰ به آن نینیشیده بود. ساکنان جدید مدلین خانواده های فقیر بودند که توان خرید مسکن را نداشتند. بنابراین چندین محله خارج از محدوده تعیین شده توسط طرح جامع ایجاد شد.

سکونتگاه های غیر رسمی شکل گرفته روی تپه ها

فرآیند اسکان جمعیت در شهر مدلین از سال های ۱۹۵۰ به بعد تا حد زیادی به طور غیر رسمی صورت گرفت. گروه های مهاجر که از روستاهای به سمت مدلین آمدند؛ نه پول داشتند، نه مسکن و نه مدرک تحصیلی. آنها به مدت سه ماه از حمایت های دولت برخوردار شدند اما پس از آن مسئولیت تأمین زندگی بر عهده خود آنها بود. برخی از آنها در کارگاه های ساختمانی و برخی نیز در مشاغل اقتصادی غیر رسمی

مشغول به کار شدند. بسیاری از خانواده ها با حداقل دستمزد زندگی می کردند. ۵۰ درصد این گروه ها نیز بیکار و در انتظار یافتن شغل بودند. تنها چاره آنها ساختن مسکن های غیر رسمی در قطعه زمین های آزاد بود. سکونتگاه های غیر رسمی حتی به تپه های اطراف شهر نیز نفوذ کردند. در توسعه های بدون برنامه و سریع این سکونتگاه ها، سیستم حمل و نقل جایی نداشت. دسترسی به این محله ها که بر روی تپه ها شکل گرفته بودند فقط از طریق مسیرهای پیاده و پله ها ممکن بود. در موقع اضطراری آمبولانس و ماشین آتش نشانی امکان دسترسی به خانه هایی که در بالاترین نقاط تپه ها ساخته شده بودند را نداشتند. غیر از فقدان راه های مناسب، یک مسأله بحرانی دیگر نیز عدم وجود فضاهای عمومی بود.

² Medellín

³ Colombia کشوری در آمریکای لاتین

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

۱- رویکرد ساماندهی سکونتگاه های غیر رسمی

در سال ۱۹۹۳ برنامه منسجم بهبود سکونتگاههای غیر رسمی (PRIMED)^۴ تهیه شد و برنامه پایلوتی با همکاری مدیریت شهری مدلین و دولت های کلمبیا و آلمان آغاز شد. ایده این برنامه در سال ۱۹۹۲ به صورت الحق این سکوناگاهها به شهر، هم از لحاظ کالبدی و هم اجتماعی مطرح شد.

رویکرد و روش کار خاصی که PRIMED اتخاذ کرد، با رویکردهای پیشین برای از بین بردن زاغه ها متفاوت بود. PRIMED از طریق مطالعه فرآیند اسکان غیر رسمی، شناخت کمبودهای کالبدی و اجتماعی و نیز امکانات و نقاط قوت توانست به شناخت کافی از این محدوده ها دست یابد. رویکرد PRIMED بر اساس موضوعات اصلی و مهم، درس هایی که از تجربه های قبل آموخته شده بود، قوانین موجود و مشارکت فعالان بخش عمومی و خصوصی شکل گرفت سکونتگاه های غیر رسمی مشکلاتی داشتند که خود را در قالب نامنی و خشونت، فقدان زیرساخت های شهری و خدمات عمومی، کمبود امکانات جمعی، خطر پذیری بالا، تراکم زیاد جمعیت و همچنین درصد پایین مالکیت شخصی نشان می داد. طراحی با کمک گرفتن از پژوهشگران دانشگاهی و افرادی که قبلاً تجربه هایی در زمینه سکونتگاه های غیر رسمی داشته اند، انجام شد. جدول شماره (۱) اهداف و اقدامات تعریف شده در این زمینه را نشان می دهد:

جدول شماره ۱: اهداف و اقدامات در کلمبیا

اهداف	اقدامات
ایجاد ایجاد مکانیسم های لازم اداری، برنامه ریزی و اجرا	ایجاد یک مکانیسم مناسب و ساختار انعطاف پذیر تأسیس نهادهای لازم ایجاد زمینه همکاری بین بخش های مختلف دولت و NGO ها ایجاد سیستم های پیگیری، ارزیابی و کنترل
برانگیختن مشارکت ساکنان	تقویت NGO ها و نهادهای عمومی تعیین رهبرانی برای تسهیل مشارکت شهروندان مذاکره با مراجع قانونی در زمینه املاک وارد کردم مجامع عمومی در مراحل پیشرفت پژوهه ایجاد مکانیسم هایی برای افزایش آگاهی شهروندان
بهبود وضعیت محلات غیر رسمی	شناسایی نیازها و اولویت بندی آنها مذاکره با ساکنان در مورد فضاهای باز عمومی و امکانات عمومی تهیه پروژه های زیست محیطی
بهبود وضعیت مسکن و اسکان مجدد ساکنان	شناسایی NGO های فعال در زمینه مسکن ارتقاء کیفیت مسکن ها انجام تفاوچ های لازم با مالکان تسهیل حابجایی و نقل مکان ساکنان تأمین مالی پژوهه
قانونمند کردن مالکیت ها	تعیین فرآیندهای سریع و زود پاژده مذاکره با زمین داران و عموم مردم استفاده از سویسیدهای مسکن
کاستن از خطرات طبیعی	تعیین محدوده های پر خطر استفاده از تکنولوژی های مناسب برای کاستن از خطرات آموزش عمومی

⁴Integral Program for the Informal Settlements Improvement of Medellin

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

نتایج حاصل از این فعالیت‌ها و اقدامات را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

- فعال سازی گروه‌های محلی و ارتقاء نقش زنان
- ایجاد سازمان‌ها و رهبران مردمی جدید
- مشارکت احزاب و گروه‌های محلی در فرآیند تهیه پروژه
- ایجاد یک کمیته نظارت متشکل از ساکنان
- وارد شدن نمایندگان محلی در کمیته‌های PRIMED
- افزایش تمایل و توانایی خانواده‌ها برای مشارکت

۱-۲-پروژه ساماندهی کمون^۵

یکی از پروژه‌هایی که در قالب برنامه ساماندهی سکونتگاههای غیر رسمی انجام شد، پروژه منسجم شهری (IUP)^۶ کمون ۱۳ بود که برنده جایزه هالکیم در سال ۲۰۰۸ شد. این پروژه در قالب طرح توسعه ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۱ تعریف شد.

این کمون از دهه ۱۹۵۰ شروع به جای دادن مهاجران روستایی کرد که به خاطر خشونت‌ها و عدم وجود امکانات از مناطق روستایی به مدلین روی آورده بودند. با سرعت یافتن روند مهاجرت‌ها، مساحت این محدوده به ۷۰۰ هکتار و جمعیت آن به ۱۴۵۰۰ نفر رسید.

هدف IUP بکار بردن گونه‌ای از مداخله است که رویکردی نهادی، کالبدی و اجتماعی داشته باشد و قابلیت اجرا در سایر محدوده‌های مشابه را داشته باشد. تمرکز این استراتژی بر تقویت مشارکت عمومی، هماهنگی های درون سازمانی، بهبود محیط زیست و اجرای پروژه‌های توسعه اجتماعی است.

این برنامه‌ها با همکاری نهادهای عمومی مختلف، وزارت مسکن و محیط زیست، NGO‌ها، مجتمع محلی و شرکت‌های خصوصی اجرا خواهند شد. این پروژه همچنین شامل ساخت فضاهای عمومی به منظور کاهش خشونت‌های شهری و ایجاد فضاهایی برای تعاملات اجتماعی می‌شود. همچنین IUP مرمت و حفاظت از محیط زیست به منظور کاهش خطرات طبیعی و دستیابی به پایداری زیست محیطی را مد نظر دارد.

از طریق انتشار آگهی و بروشورهایی مردم به جلسات اطلاع رسانی دعوت شدند. ابتدا فقط یک زوج در این جلسات شرکت کردند. یک هفته بعد این تعداد به ده نفر رسید و سپس صد نفر و بعد هم چهارصد نفر در این جلسات شرکت کردند. این روند موجب اعتمادسازی شد و مشارکت مردم در پروژه را تضمین کرد.

⁵Commune از تقسیمات شهری

⁶Integral Urban Project

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

جلسات عمومی جهت اطلاع رسانی به ساکنان

به خانواده‌هایی که به خاطر کارهای ساختمانی مجبور به ترک خانه‌های خود می‌شدند، ضمانت داده شد که مکانی در یک محله نوسازی شده، داده شود. در این مدت آنها می‌توانستند با هزینه دولت در یک مکان موقت سکونت داشته باشند.

یک دفتر طراحی در میان محله تأسیس شد. در فرآیند نوسازی، ساکنان محله و نیز گروه‌های مختلفی از NGO‌ها و سایر آژانس‌های دولتی، نهادهای محلی و صاحبان مشاغل مستقیماً شرکت داشتند.

IMAGINARIO COMUNITARIO EL SOCORRO
Así me imagino mi PARQUE

TALLER DE IMAGINARIOS

¿Qué significa para usted este lugar? *(What does this place mean to you?)*

¿Qué te recordó este lugar? *(What memories does this place bring back?)*

¿Qué te gustaría que tuviera el parque? *(What would you like the park to have?)*

¿Cómo es este lugar en 1 año? *(How do you see this place in one year?)*

FUTURAS SEMILLAS

La Comuna 13;
The social miracle, going from fear to hope

IMAGINARIO COMUNITARIO EL REVERSADERO
Así me imagino mi PARQUE

TALLER DE IMAGINARIOS

¿Qué significa para usted este lugar? *(What does this place mean to you?)*

¿Qué te recordó este lugar? *(What memories does this place bring back?)*

¿Qué te gustaría que tuviera el parque? *(What would you like the park to have?)*

¿Cómo es este lugar en 1 año? *(How do you see this place in one year?)*

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

فرآیند تهییه پروژه

یکی از پروژه‌های بسیار مهیج، سیستم حمل و نقل جدید به نام مترو کابل است که سکونتگاه‌های غیر رسمی روی تپه‌ها را به مترو و بخش رسمی شهر که در پایین تپه‌ها واقع شده است، مرتبط می‌کند. خط مترو کابل کمون ۱۳ در ژانویه ۲۰۰۸ شروع به کار کرد که قادر است روزانه ۴۰ هزار نفر

را جابجا کند. دسترسی تأثیر زیادی در افزایش ارزش مسکن‌ها در این محله داشت. استراتژی اصلی این پروژه، ارتقاء مسئولیت پذیری، مشارکت عمومی و هماهنگی‌های درون سازمانی است. پروژه از حمایت‌های مالی و فنی ارگان‌های دولتی و NGO‌ها برخوردار بوده است. این پروژه جامع و چند بعدی، هم شامل تغییر و تحولات شهری می‌شود و هم ارتقاء شان ساکنان را به همراه دارد.

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

قبل از مداخله	بعد از مداخله

۲. تغییر و تحولات شهری در بوگوتا^۷ - کلمبیا

بوگوتا ششمین شهر بزرگ آمریکای لاتین و پایتخت کشور کلمبیاست. این شهر در سالهای اخیر در زمینه تمرکز زدایی و مدیریت شهری پیشرفت های زیادی کرده و در جهان مطرح شده است. در بوگوتا سکونتگاه های غیر رسمی که توسط خانواده های کم درآمد وجود آمده اند، بسیار به چشم می خورد که نتیجه مهاجرت هایی است که در پی شورش ها و نا امنی های دهه ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰ صورت گرفته است. این محله ها نه تنها نتیجه تصاحب غیر قانونی و تعرض به زمین ها هستند (شیوه ای که در آمریکای لاتین رایج بود)، بلکه حاصل تقسیمات زمین هستند که با طرح های شهری و اصول لازم برای سکونتگاه های انسانی مطابقت ندارند. یکی از مهمترین معضلات این محله ها این است که ارائه خدمات به آنها با دشواری های بسیار همراه است.

تقریباً نیمی از شهر بوگوتا به صورت غیر قانونی و اغلب بر روی دامنه ها که دسترسی دشواری داشتند رشد کرده بود. مدیریت شهری، بهبود وضعیت سکونتگاه های غیر رسمی از طریق مشارکت عمومی را یکی از اولویت های خود قرار داد. اقداماتی که در این راستا صورت گرفت عبارتند از: مشخص نمودن وضعیت مالکیت ها، بهبود شرایط مدارس، کودکستان ها و پارک ها. همچنین پیشنهاد شد که فضاهای عمومی مورد نیاز، توسط

⁷ Bogota

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

بخش عمومی و با سرمایه گذاری شهرداری ساخته شود. هدف این بود که نه تنها وضعیت سکونتگاه‌های غیر رسمی بهبود یابد، بلکه از ایجاد آنها جلوگیری شود.

مدیریت شهری

پارک سان ویكتورینو (پروژه نوسازی شهری)

دو ایزار اصلی که مدیریت شهری برای غلبه بر مشکلات به کار گرفت، عبارت بود از «تمرکز زدایی» و «مشارکت عمومی»:

مانند سایر بخش‌های جهان، در کلمبیا نیز بین سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ تمرکز زدایی صورت گرفت. در سال ۱۹۸۶ شورای مدیریت محلی ایجاد شد که بدنه آن از ساکنان تشکیل شده بود. امروزه هر یک از بیست منطقه شهری، شهردار مختص به خود داردند که توسط شهردار بوگوتا انتخاب می‌شوند. از مهمترین وظایف این شهرداران، تهیه طرح توسعه محلی و نیز مدیریت بودجه اختصاص داده شده به هر منطقه است. اولین طرح توسعه محلی در سال ۱۹۹۳ تهیه شد. بین سال‌های ۱۹۸۷ و ۱۹۹۳ مجموعه‌ای از

قوانين در مقیاس ملی تصویب شد که به قدرت‌های محلی این توانمندی را می‌داد که خدمات عمومی از قبیل آب، شبکه فاضلاب، مدرسه، خدمات بهداشتی و درمانی، امکانات تفریحی و جاده را ایجاد کنند و در ساخت مسکن ارزان قیمت و مدیریت حمل و نقل نقش داشته باشند.

علاوه بر تمرکز زدایی و تقسیم شهر به مناطق جداگانه شهری، روش‌های مختلفی نیز بکار گرفته شد تا ساکنان بوگوتا بتوانند در فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت شهر مشارکت داشته باشند. مهمترین این روش‌ها عبارتند از:

- تشکیل گروه‌های نظارتی از شهروندان
- تهییه طرح جامع شهر

همایش ملی

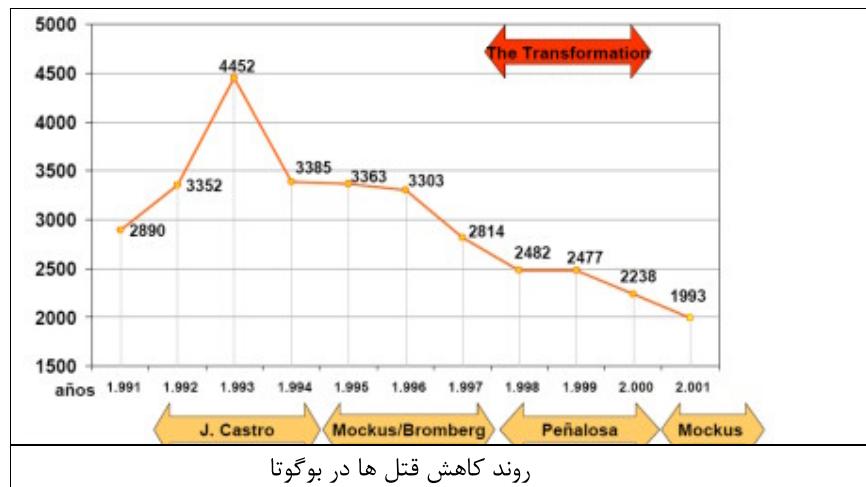
سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

مسکن

مدیریت شهری بوگوتا، کمبود مسکن برای اقشار کم درآمد را یکی از علل توسعه های غیر رسمی شهر معرفی کرد. به همین دلیل به منظور تأمین شرایط مناسب برای زندگی و برای کنترل گسترش سکونت های غیر رسمی، در سال ۱۹۹۸ پروژه مترو ویویندا آغاز شد. این پروژه عبارت است از تأسیس یک بانک زمین که می تواند قطعات بزرگ زمین شهری را تملک کند و خدمات مورد نیاز را به منظور توسعه های آتی که توسط بخش خصوصی و گروه های مسکن ساز صورت می گیرد، در آنها ایجاد کند. مترو ویویندا خود اجراه ساخت و ساز مسکن را ندارد ولی مسئول ضمانت کیفیت و کنترل قیمت فروش این مسکن عمومی و خصوصی موظف هستند حداکثر طرف ۲ سال خانه هایی با کیفیت مناسب و قیمت ارزان در این زمین ها بسازند. به منظور جلوگیری از شکل گیری سکونتگاه های غیر رسمی، اغلب زمین های اطراف شهر باید بخشی از بانک زمین باشند. هدف این است که زمین های طبیعی حفظ شوند و مسکن هایی تولید شوند که اقشار کم درآمد قادر به خرید آنها باشند. در سه پروژه اول که در سال ۱۹۹۹ آغاز شد، قصد بر این بود که ۲۸۹۰۰ مسکن از این نوع تولید شود. پیش بینی شده بود که تا دسامبر سال ۲۰۰۰ حدود ۶۰۰۰۰ مسکن ساخته شود که مترو ویویندا توانست ۲۶۶۰۰ مسکن از این تعداد را ایجاد کند.

نتیجه گیری

طی دهه های گذشته شرایط زندگی برای گروه های مختلف مردم بوگوتا، از جنبه های مختلف بسیار ارتقاء یافت. بخش عمده ای از این بهبود وضعیت مربوط به سرمایه گذاری های اجتماعی است که در چهار دوره مدیریت شهری انجام گرفته است. پروفایل شهر بوگوتا امروزه بسیاری از نتایج و دست یافته های اقدامات انجام شده را، بویژه در زمینه های فقر، مسکن و حمل و نقل شهری و فضای سبز نشان می دهد. اگرچه هنوز اقدامات بسیاری در سایر زمینه ها برای رسیدن به هدف نهایی باقی مانده است. بوگوتا نیز از مشکلاتی که تمام شهرهای در حال توسعه دارند، رنج می برد. با اینکه هنوز تمام مشکلات شهر حل نشده، ولی حداقل ایجاد زیرساخت های لازم آغاز شده است. امید است که در دوره بعدی مدیریت شهری بوگوتا، مسائل باقیمانده بویژه فقر که اصلی ترین نگرانی مدیران شهری است، حل شود.

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

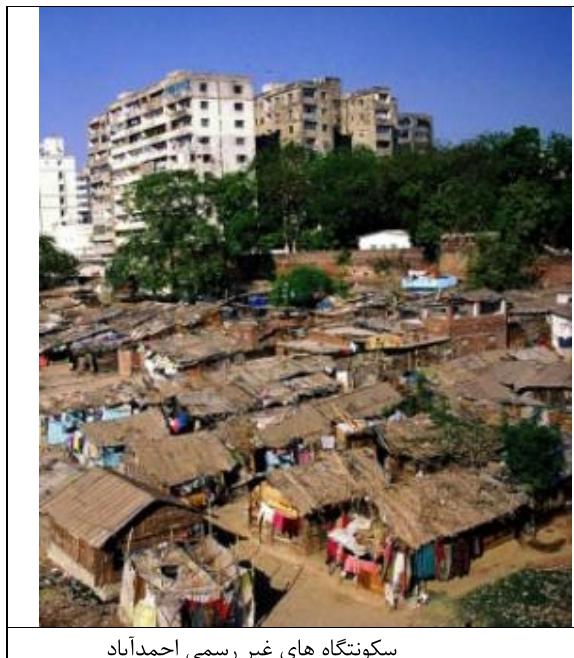

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

۳. تغییر و تحولات در احمدآباد- هند

احمدآباد در طول تاریخ همواره شهری ثروتمند بوده است. حتی در دوره مغول این شهر از لحاظ تجاری، اقتصادی و صنعتی بسیار پر رونق بود. احمدآباد از میراث های غنی بسیاری برخوردار است. در حال حاضر احمدآباد مرکز تجاری استان Gujarat و مهمترین شهر صنعتی و مالی کشور هند است.

رشد صنعت نساجی در این شهر در دهه ۱۹۴۰ به اوج خود رسید که مهاجران بسیاری را به سوی خود جذب کرد. این امر موجب شکل گیری سکونتگاه های غیر رسمی و اختلال در بازار مسکن شد. از سال ۱۹۷۵ اقتصاد شهر دچار رکود شد و بسیاری از کارخانه های نساجی به دلیل فرسودگی تعطیل شدند. شهر دیگر نتوانست در بخش صنعت جذب سرمایه کند. اما از دهه ۱۹۹۰ اقتصاد شهر دوباره رونق یافت و سرمایه گذاری هایی در جهت صنعت، تجارت و ساخت و ساز انجام گرفت. دولت محلی نیز ساختارهای لازم برای توسعه اقتصادی شهر را فراهم آورد. نرخ رشد جمعیت بین سالهای ۱۹۳۱ و ۱۹۴۱ بیشترین میزان را داشت که در این دوره اقتصاد شهر در اوج رونق و شکوفایی خود بود. در این زمان حومه های شهر نیز بسیار گسترش یافتند.

سکونتگاه های غیر رسمی احمدآباد

سکونتگاه های غیر رسمی حدود ۴۰ درصد از جمعیت شهر را در خود جای داده اند. عمدۀ ترین معضلات این سکونتگاه ها عبارت بودند از:

- عدم دسترسی به آب آشامیدنی و در نتیجه شیوع بیماری های پوستی و گوارشی
- عدم برخورداری از امکانات بهداشتی
- عدم وجود زیرساخت های شهری
- رواج جرم و جنایت

پروژه تغییر و تحول احمدآباد که توسط یک شرکت وابسته به شهرداری احمدآباد (AMC) راهبری می شد، مجتمع محلی، نهادهای غیر دولتی بویژه SAAH و بخش های خصوصی را به همکاری با یکدیگر

برانگیخت و زمینه این همکاری ها را تسهیل کرد. این پروژه مشارکتی سه هدف زیر را دنبال می کرد:

- بهبود زیرساخت های کالبدی و غیر کالبدی در سکونتگاه های غیر رسمی
- توسعه اجتماعی

ایجاد یک شبکه از سکونتگاه های غیر رسمی در مقیاس شهر، به منظور بهبود زیرساخت ها

مبنا بر این بود که خدمات فقط در صورتی ایجاد شوند که نیاز واقعی به آنها وجود داشته باشد. همچنین برنامه به این نکته توجه داشت که اصلی ترین نقش آفرینان، جامعه محل هستند. این برنامه انعطاف پذیر بود و در

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ - دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

زمینه های سازمانی و فنی قابلیت این را داشت که با شرایط جدید و نیازهای مقاطع زمانی مختلف سازگاری پیدا کند.

یکی از سکونتگاه های غیر رسمی، پس از انجام اقدامات ساماندهی

با فرض اینکه اساس برنامه بر تأمین خدمات برای سکونتگاه های غیر رسمی باشد، AMC محاسبه کرده که بطور متوسط هزینه اجرای برنامه به ازای هر واحد مسکونی ۶۰۰۰ روپیه خواهد بود که سهم AMC، بخش صنعتی خصوصی (Arvind Mill) و خانواده هر یک ۲۰۰۰ روپیه پیش بینی شد. علاوه بر این، هر خانواده ۱۰۰ روپیه نیز به عنوان هزینه نگهداری خدمات، پرداخت خواهد کرد. خانواده هایی که توان پرداخت این هزینه ها را نداشتند، می توانستند از «بانک انجمن خوداستغالی زنان» وام بگیرند.

خدمات زیربنایی که در قالب این برنامه تعریف شده اند عبارتند از:

- ایجاد معابر و کفسازی
- تأمین آب بهداشتی برای هر یک از مسکن ها
- ایجاد فاضلاب زیرزمینی
- زهکشی
- نورپردازی معابر
- ساماندهی زباله های خشک
- منظر شهری

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

علاوه بر ایجاد زیرساخت های فوق، هزینه مجزای نیز بابت اتصال شبکه های آب و فاضلاب سکونتگاه های غیر رسمی به شبکه های اصلی شهر پیش بینی شد که بخش عمدۀ ای از آن را AMC بر عهده گرفت. شهرداری احمدآباد نیز از طریق گرفتن وام هایی با سود کم از بانک جهانی، خدمات بیشتری را برای این سکونتگاه ها ایجاد کرد.

شرکت برق احمدآباد نیز به کمک NGO ها پروژه پایلوتی را برای برق رسانی به یکی از سکونتگاه های غیر رسمی انجام دادند و برای ۸۲۰ خانوار نیروی برق را تأمین کردند. در این پروژه ساکنان بخش کوچکی از هزینه ها را پرداخت می کردند.

پروژه مذکور علاوه بر موارد فوق محتواهی اجتماعی نیز داشت که شامل تشکیل گروه های محلی ویژه زنان و کودکان، آموزش های پیش دبستانی برای کودکان، برقراری ارتباط با بخش رسمی شهر از طریق آموزش های حرفه ای و شغلی و دسترسی به منابع مالی برای شروع اشتغال می شد. تعداد زیادی جلسه آموزش سلامت عمومی برگزار شد و بسیاری از کودکان واکسینه شدند. همچنین مراکزی نیز جهت نگهداری کودکان ایجاد شد. جلساتی با ساکنان ترتیب داده شد و زنان نقش مهمی در NGO ها و CBO ها بر عهده داشتند. انجمن خوداشغالی زنان نقش مؤثری در برجسته کردن زنان در جامعه داشت.

یکی از ویژگی های کلیدی این پروژه این است که مجتمع محلی صرفاً ناظر نیستند بلکه در تصمیم گیری ها و انتخاب ها نقش دارند و بهای خدمات را نیز پرداخت می کنند. یک ویژگی دیگر این پروژه این است که علاوه بر تأمین خدمات پایه ای برای مسکن ها، ارتقاء سطح کیفی زندگی نیز مد نظر

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

بوده است. این هدف از طریق برنامه های توسعه اجتماعی که توسط NGOs تهیه شده، تحقق می یابد.

فعالیت های آموزشی

نقش زنان در پروژه

برنامه تغییر و تحول احمدآباد بر اساس سه معیار می تواند مورد ارزیابی و قضاوت قرار گیرد:

- بهبود شرایط زندگی ساکنان
- قابلیت تکرار پذیری و الگو بودن
- پایداری

این برنامه به نظر می رسد که شرط اول را برآورده کرده است. گذشته از نتایج مشهود پروژه بر محیط فیزیکی و مسکن ها، بهبود زیادی نیز در سلامت ساکنان، آموزش و اشتغال آنها حاصل شده است. در واقع کیفیت زندگی در سکونتگاه های غیر رسمی احمدآباد از طریق بهبود سلامت، بهداشت، آموزش و مهارت های شغلی ارتقاء یافت و ساکنان نیز توانایی کسب درآمد را بدست آورند.

مهمنترین دلیل موفقیت پروژه، مشارکت بخش های مختلف و وجود هماهنگی و همکاری میان آنها بود.

این پروژه در واقع توسط پنج گروه دست اندر کار تهیه شد که عبارت بودند از:

همایش ملی

سکونتگاه‌های غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ - دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

- ساکنان و گروه‌های محلی: نمایندگان جامعه در تمام تصمیم‌گیری‌های مربوط به پروژه حضور داشتند. ساکنان انجمنی تشکیل دادند که وظیفه آن جمع آوری هزینه‌های نگهداری زیرساخت‌ها از تک تک خانوارها بود.
- Arvind Mill (بزرگترین گروه صنعتی)، که بخش عمده‌ای از هزینه‌ها را تأمین می‌کرد.
- یک NGO به نام SAAH که مسؤولیت بسیج کردن ساکنان و توسعه اجتماعی را پذیرفته بود.
- AMC که شرکتی به نمایندگی از سوی شهرداری بود و نقش تسهیل کننده امور و ایجاد هماهنگی بین گروه‌های مختلف را بر عهده داشت.
- بانک انجمن خوداستغالی زنان، که به خانواده‌های کم درآمد جهت پرداخت هزینه‌های خدمات وام اعطای می‌کرد.

نتیجه گیری

در سطح جهان تجربیات بسیاری در راستای ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی وجود دارند که به دلیل محدود کردن اهداف و اقدامات به جنبه‌های کالبدی، با شکست‌های غیر قابل جبران مواجه شده‌اند. نکته حائز اهمیت در تجربیات موفق بررسی شده در مقاله حاضر این است که پروژه‌های ساماندهی صرفاً به بعد کالبدی نپرداخته و ارتقاء کیفیت فیزیکی را هدف نهایی و واحد خود قرار نداده‌اند. بلکه به بعد اجتماعی نیز توجه بسیار داشته و «توسعه اجتماعی» مهمترین هدف آنها بوده است. از طرف دیگر برای تحقق اهداف فوق، از همکاری و مشارکت گروه‌های مختلف شامل دولت، بخش‌های خصوصی، مجتمع محلی و همچنین مجتمع بین‌المللی استفاده شده است. در این راستا توجه به ساکنان، مشارکت دادن آنها در پروژه از ابتدا تا انتهای کار، استفاده از نظرات و پیشنهادات آنها، اطلاع رسانی، آموزش، تشکیل گروه‌های محلی و ارتقاء سطح سلامت آنها مهمترین ابزار جهت رسیدن به موفقیت بوده است. بنابراین می‌توان گفت که از بعد اجتماعی می‌توان به عنوان اهرمی قوی جهت ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی و نیز جلوگیری از رشد و گسترش آنها و ادغام این محدوده‌ها در کلیت شهرها استفاده کرد.

همایش ملی

سکونت گاههای غیر رسمی: چالش‌ها-راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)

اسفند ماه ۱۳۸۸ – دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهری

۵- منابع

- Acharya, Shravan Kumar and Sonal Parikh (2002) 'Slum Networking in Ahmedabad: An Alternate Paradigm' In: Kundu Amitabh and Darshini Mahadevia (Eds) (2002) Poverty and Vulnerability in a Globalising Metropolis - Ahmedabad, Manak Publications Pvt Ltd, New Delhi
- Ahmedabad Municipal Corporation (2002) <http://www.ahmedabadcity.org>
- City Manager's Association Gujarat (2002) Gujarat State Urban Slum Policy. <http://www.cmag-india.org>
- Core Consultants (1983) Survey of Slums in Seven Cities of Gujarat, Core Consultants, Ahmedabad.
- SAATH (2002) Integrated Development, Parivartan. <http://www.saath.org>
- MARIO NORIEGA,"Bogotá and its public space: A case of Evolution, Revolution or Confusion?", ALR CONFERENCE 2005 – San Diego
- Ismael Ortiz," Changing Social Behaviour: Public Policies in Bogotá, Colombia, 1995-2003", Urban ObservatoryMayor's Office –Bogotá, 2003
- Reinhard Skinner, " Bogota: City profile", Cities, Vol. 21, No. 1, p. 73–81, 2004
- Carol Paton, " Lessons from Bogota", The Institute for Transportation and Development Policy (ITDP), 2008
- James Wilson, " Bogota mayor plans car-free city", Financial Times, 2000
- Enrique Peñalosa, " Parks for Livable Cities", "Great Parks/Great Cities" Conference, 2001
- C.Blanco & H.Kobayashi,"Urban Transformation in Slum Districts Through public Space Generation and Cable Transportation at Northeastern Area,Medellin, Colombia", 2009.
- Holcim Awards Gold 2008 Latin America; jury appraisa "Urban integration of an informal area,Medellín, Colombia",2008
- T. Kidokoro, J. Okata, Sh. Matsumura and N. Shima , "Vulnerable Cities: Realities, Innovations and Strategies",2008
- P. Brand, M. J. Thomas, " Urban environmentalism: global change and the mediation of local conflict",2005
- [en.wikipedia.org/wiki/Medellín](http://en.wikipedia.org/wiki/Medell%C3%ADn)

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.